

Лозова О. С.,
аспірантка кафедри кримінальної
юстиції
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ІЗ ДЕРЖАВАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У зв'язку зі зростанням криміногенної ситуації в світі та збільшенням кількості випадків вчинення кримінальних правопорушень транснаціонального характеру актуальним питанням є з'ясування можливості здійснення тимчасового доступу до речей і документів під час надання міжнародної правової допомоги (далі – МПД), адже правова природа цього інституту на міжнародному рівні розуміється неоднозначно, і виникає ціла низька питань стосовно її розуміння та можливості використання у сфері міжнародного співробітництва.

З аналізу конвенційних положень, що стосуються надання МПД, учасницею яких є Україна, випливає, що сторони надають одна одній найширшу правову допомогу або перелік процесуальних дій, які зазначаються в Конвенціях, не є вичерпним; відсутні згадки в Конвенціях про тимчасовий доступ до речей і документів, фігурують лише такі поняття, як «виймка», «вилучення» або просто надання інформації щодо тієї чи іншої обставини, яку потрібно з'ясувати в межах певного кримінального провадження.

До того ж, якщо держави приймуть рішення про застосування положень однієї з конвенцій, то питання стосовно надання МПД буде вирішуватися на підставі: 1) двосторонніх міжнародних договорів, учасниками яких є відповідні держави; 2) національного законодавства держав – учасниць цих правовідносин, причому в деяких випадках воно застосовується, якщо немає міжнародних договорів або домовленостей між ними, а в деяких – існує пряме посилання в Конвенції про його застосування (або обов'язкове застосування); 3) конвенційних положень, якщо відсутні міжнародні договори або домовленості між державами або якщо держави самі вирішили відступити від своїх зобов'язань за договором та застосувати положення Конвенції; 4) на підставі взаємності. З огляду на наведене, потрібно наголосити, що в жодній з Конвенцій немає згадки про імперативне застосування її положень стосовно будь-якого виду кримінального правопорушення.

Отже, можна констатувати, що не спостерігається однозначної можливості надання МПД у вигляді тимчасового доступу до речей і документів (далі – ТДРД), тож вважаємо за необхідне розглянути національне законодавство держав та двосторонні договори України з приводу вищезазначеної процесуальної дії.

При дослідженні цієї тематики варто звернути увагу на той факт, що між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) у 2014 році підписано Угоду про асоціацію [1],

що є одним із визначальних кроків наближення до вступу у співтовариство, тому в межах презентованої статті буде розглянуто лише чинні двосторонні договори України з державами – учасницями ЄС та їхнє національне законодавство.

ТДРД включає в себе три процесуальні дії, однак, у зв'язку з особливостями правового регулювання цього інституту в нормативних актах держав–учасниць ЄС, для проведення дослідження актуальним буде поділ цих процесуальних дій на дві групи, а саме вилучення та інші дії (можливість ознайомлення з речами і документами та вироблення їхніх копій).

Аналізуючи Кримінально-процесуальний закон Латвійської Республіки (далі – КПЗ Латвії), варто сказати, що можливість вилучення (здійснення виїмки) речей і документів регулюється іншим чином порівняно з законодавством України. Якщо вести мову про вилучення речей і документів, то відповідно до ст. 186, частин 1, 2 ст. 187, ст. 188 КПЗ Латвії слідчою дією, змістом якої є вилучення предметів або документів, що мають значення для справи, якщо особі, яка проводить слідчу дію, відомо, де або в кого перебуває предмет або документ, і немає необхідності його шукати, або якщо він знаходиться в загальнодоступних місцях, є виїмка, що проводиться за рішенням особи, яка здійснює провадження у справі, що не підлягає оскарженню [2].

Якщо розглядати КПК Литовської Республіки (далі – КПК Литви), то потрібно відмітити, що одним із заходів процесуального примусу є виїмка, яка регулюється двома статтями, де одна – стосується питань виїмки у загальному значенні, а інша – регулює питання виїмки поштових відправлень (статті 147, 148 КПК Литви) [3].

З аналізу статей можна зробити висновок, що для вилучення речей і документів у законодавстві Латвії і Литви закріплено таку слідчу дію, як виїмка, проте за чинним КПК України процедура ТДРД передбачає не тільки проведення виїмки, а й інших дій, у зв'язку з чим постає питання: як бути у випадку, коли в рамках надання МПД потрібно лише ознайомитися з речами і документами, зробити з них копії, а не вилучати їх?

Для відповіді на це питання варто вказати, що в КПЗ Латвії існують також інші слідчі дії. Такими слідчими діями є представлення (надання) предметів і документів за ініціативою осіб (ст. 189), представлення (надання) предметів і документів, що запитані особою, яка здійснює провадження у справі (ст. 190), збереження даних в електронній інформаційній системі (ст. 191) та їхні розкриття і видача (ст. 192) [2].

Щодо регламентації можливості ознайомитися з речами і документами та зробити з них копії на території Литовської Республіки, то відповідно до статей 97, 98, 155 КПК Литви такими процесуальними діями є: вилучення предметів і документів, що мають значення для розслідування та вивчення фактів, обставин кримінального правопорушення; представлення вказаних предметів і документів та право прокурора на доступ до інформації [3].

Якщо розглядати означене питання крізь призму надання МПД, то варто зазначити, що законодавство Латвії є доволі гнучким і демократичним у питанні застосування норм іноземного законодавства. Так, згідно з частинами 1, 3 ст. 2 КПЗ Латвії, кримінальний процес регулюється Конституцією Латвійської Республіки, нормами міжнародного права і цим законом. Кримінально-процесуальні норми іншої держави можуть

застосовуватися в міжнародному співробітництві тільки на підставі мотивованого прохання іноземної держави, якщо це не суперечить основним принципам латвійського кримінального процесу.

Аналогічне положення міститься і в частинах 2, 3 ст. 674 КПК Латвії, проте стосовно кримінально-процесуальної процедури додатково наголошується, що Латвія може попросити іноземну державу застосувати встановлену в Латвії кримінально-процесуальну процедуру або певні її принципи при виконанні запиту про кримінально-судову допомогу. Підкреслимо, що у ст. 5 даного закону також зазначається, що під час міжнародного співробітництва норма іноземного права, наведена в мотивованому запиті іноземної держави, може бути застосована без додаткової перевірки її обґрунтованості [2].

Аналізуючи механізм проведення процесуальних дій у рамках надання МПД на території Литовської Республіки, варто звернути увагу на приписи ч. 3 ст. 1, ч. 1 ст. 66 та ч. 1 ст. 67 КПК Литви, де закріплено, що надання допомоги здійснюється згідно з національним законодавством і міжнародними договорами та що під час виконання запитів іноземних державних органів суди, прокуратура чи органи досудового розслідування Литовської Республіки здійснюють процесуальні дії, передбачені КПК Литви. Проте у випадках, означених міжнародним договором Литовської Республіки, можуть бути проведені також процесуальні дії, не передбачені цим Кодексом, якщо вчинення їх не порушує Конституцію Литовської Республіки, закони та не суперечить основним принципам кримінального судочинства цієї країни (ст. 67) [3].

Отже, КПК та КПК обох держав, по суті, дозволяють застосування ТДРД у рамках надання МПД, якщо це не суперечить положенням їхніх законодавств.

Разом із тим між Україною та Латвійською Республікою укладено двосторонній договір, який регламентує можливість проведення ТДРД в рамках надання МПД. Аналізуючи положення цього документа, а саме, приписи ч. 1 ст. 2, ст. 3, ч. 1 ст. 8 Договору про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах, варто зазначити, що правова допомога охоплює виконання процесуальних дій, що передбачені законодавством запитуваної Договірної Сторони, та в обсягу вказується лише про обшук (судовий огляд), вилучення та передачу речових доказів, а також про вручення та пересилання документів.

При виконанні клопотання про надання правової допомоги установа юстиції, до якої звернене клопотання, застосовує законодавство своєї держави. Однак на прохання установи, від якої надходить клопотання, – може застосовувати процесуальні норми Договірної Сторони, від якої надійшло клопотання, оскільки вони не суперечать законодавству її держави.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 66 цього договору, Договірна Сторона, яка запитується про видачу, передає запитуючій Договірній Стороні усі інші предмети, що можуть бути використані у кримінальній справі як речові докази. Ці предмети передаються за клопотанням і в тому випадку, коли видача особи внаслідок її смерті або з інших причин не може відбутися [4].

Також між Україною та Литовською Республікою укладено та ратифіковано двосторонній договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. При аналізі його положень, а саме ст. 3, ч. 1 ст. 8, ч. 1 ст. 61 Догово-

ру, можемо дійти висновку: приписи щодо регулювання можливості проведення ТДРД цього документа аналогічні положенням Договору з Латвійською Республікою, а отже, можливість проведення ТДРД у цих державах є доволі сумнівною, оскільки обсяги договорів та зміст ст. 61 (Договору з Литвою) і ст. 66 (Договору з Латвією) не передбачають означеної можливості. За загальним правилом застосовується законодавство запитуваної держави при виконанні запитів про надання МПД, а вирішення питання про несуперечливість процесуальних норм запитуючої держави щодо кожного конкретного запиту залишається, по суті, на розсуд запитуваної держави [4; 5].

На основі проаналізованих нормативних положень законодавства обраних нами держав варто зауважити, що закріплення в КПК названих держав процедури проведення такої слідчої дії, як виїмка, не є поодиноким випадком. З приводу цього доцільно акцентувати увагу на дослідженні Кузубової Т. О.

Науковець наголошує: якщо звернутися до законодавства інших держав-учасниць ЄС, то у КПК Франції не передбачено ТДРД, а виїмка речей, документів, інформації визначена лише як складова обшуку та огляду (статті 54, 56, 57¹, 76³, 92, 94, 97¹ КПК Франції) [6, с. 84]. У КПК Німеччини, а саме в ч. 2 ст. 94, закріплено таку дію, як виїмка. При цьому процесуальна форма виїмки доволі диференційована, а відповідні положення насичені відсиланнями до інших правових норм [6, с. 81]. Якщо звернутися до КПК Греції, то замість ТДРД традиційно передбачено виїмку, що віднесена до слідчих дій, за результатами якої складається протокол (статті 148–153 КПК Греції) [6, с. 88].

Грунтовне вивчення багато- та двосторонніх договорів, законодавства зарубіжних держав та тематичної наукової літератури дозволяє резюмувати, що можливість проведення ТДРД в означених вище ситуаціях є доволі сумнівною, оскільки така процесуальна дія не передбачена ні КПК / законами інших держав, ні багато- / двосторонніми міжнародними договорами, та й можливість виконання цього заходу в порядку надання МПД покладається лише на розсуд Запитуваної Сторони, що, безумовно, негативно впливає на ефективність здійснення досудового розслідування та судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (дата звернення: 23.11.2022).
2. Kriminālprocesa likums від 01.10.2005 р. URL: <http://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums> (дата звернення: 21.11.2022).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785 Vilnius. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr> (дата звернення: 20.11.2022).
4. Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23 трав. 1995 р. № 428_627. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627#Text (дата звернення: 24.11.2022).

5. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 лип. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002#Text (дата звернення: 22.11.2022).
6. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 250 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/26/3.pdf> (дата звернення: 20.11.2022).

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент С. В. Давиденко

